

Aki lemaradt Sztálin cimpájáról

Egy megrögző

Barátai korholják: elaprózta magát, pedig egyedülálló módon ötvözi a pozitivista és a szintézisteremtő tudós képességeit. Hajdan – miközben Vörösmartyt, humanista latin szerzőket s az epikus Aranyt kutatta – kocsmatúrába fogott, hogy fölterképezze Budapest legfüstösebb lebujaikat. Amikor olasz nagykövet lett, a „mű” félbemaradt. Kiszprózagűjtemény lett belőle, a Hosszúlépés. Delfinárium címmel nemrég jelent meg két évtizedes kutatásai nyomán született pamfletje, amely a szocialista cenzúra klasszikus szörnyszülötteit gyűjti egybe. Szőrényi Lászlóval, az Irodalomtudományi Intézet igazgatójával MIHALICZ CSILLA beszélgetett.

nyomán született pamfletje, amely a szocialista cenzúra klasszikus szörnyszülötteit gyűjti egybe. Szőrényi Lászlóval, az Irodalomtudományi Intézet igazgatójával MIHALICZ CSILLA beszélgetett.

■ – Természetesen lidérces gyermekkorra volt, ugye?

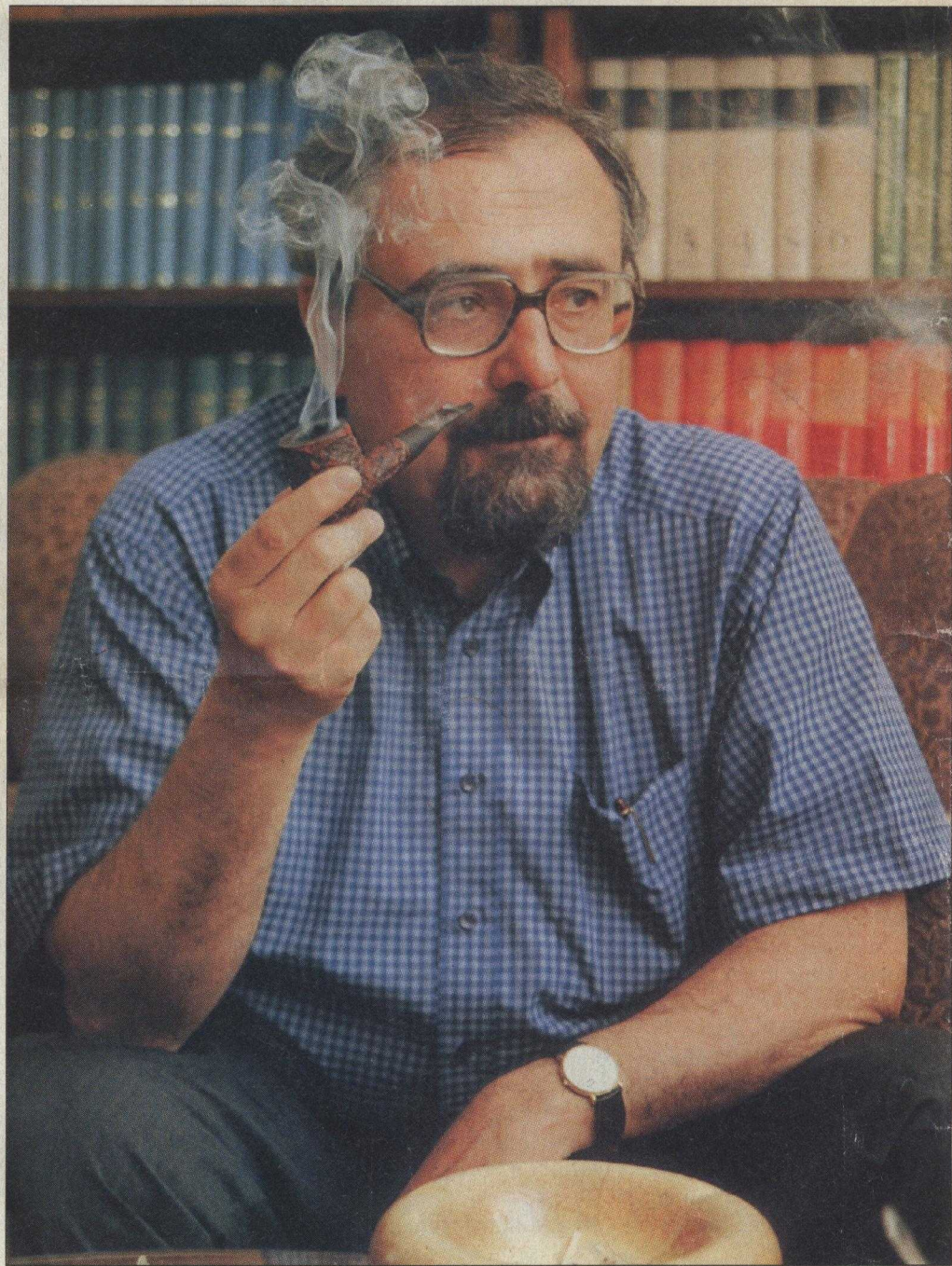
– Izgalmas. Ötvenhatban tizenegy éves voltam, és láthattam Sztálin elvtárs fejét, amint darabokra tördelik. A ház mestergyerek szerezte meg a bal cimpát bajelhárító kabalának. Nekem semmi sem jutott. Láttam tankból kilőtt, olajfoltta zsugorodott oroszokat az Anker köz sarkán. Láttam, amint madárijesztőt csinálnak annak az oroszoknak a ruhájából, aki tankágyúval találta el a New York-palota tornyát. Egy lámpaszlopra szegelt deszkára aggatták föl. Mellé tűzdelték a nála talált órákat, azzal a felirattal: így jár, aki lop. Jártam a várost, röpcédulákból, plakátokból hatalmas gyűjteményt halmoztam fel. Apám később lehúzta a vécén, mert félt. 1956 nemzedékem nagy élménye volt. Éppen kiskamasz korunkban ért minket a váratlan igazságtétel – és vált egy életen át elvermelhető tapasztalattá. A forradalmat követő hazudozás utálattal töltött el, nem erkölcsi relativizmussal. Így aztán hiába volt minden kísértés, hogy belépjek a pártba. Tudomásul vettem: ezzel együtt jár az is, hogy a pálya szélére kerülök.

■ – Azért lett a humanista latin irodalom kutatója, mert abban viszonylag kevés a politika?

– Eredetileg földrajztudósnak készültem. Megnyertem egy középiskolai pályázatot. A kétszázoldalas dolgozatban Magyarország vízgazdálkodásáról írtam. Elküldtem Koch Ferencnek, a regionális földrajzi tanszék akkori vezetőjének, aki elolvasta, és azt mondta: fölvételi nélkül mehetek egyetemre. Közben azonban Kubinyi tanár úrtól elkezdtem gót és manysi nyelvet tanulni.

■ – Mi jutott eszébe?

– Kubinyi kivételes tudós, nagyszerű ember volt. 1956-ig az egyetemen tanított, aztán kirúgták, mint ahogy utóbb Budapest valamennyi középiskolájából is, mert sehol sem tett lakatot a szájára. Halála előtt visszakérült a Nyelvtudományi Intézetbe. Rábízták az etimológiai szótár azon címszavait, amelyeket senki sem tudott megfejteni. Tudniillik szinte minden nyelven tudott. Amikor először járt a japán külügymi-

niszter Pesten, nem találtak tolmácsot. Kínjukban fölhívták Kubinyit: beszél-e véletlenül japánul. Beszélt. Kapott egy üveg whiskyt honoráriumként. Meg is ittuk.

■ – Ön hány nyelvet ismer?

– Latin–görög–perzsa szakos voltam. A perzsához kellett arabul is tanulnom. Mint orientalistának nem ártott megismerkednem olyan iráni–indoeurópai nyelvekkel, mint az oszét, a beludzsz vagy a szanszkrit. Németül, angolul, franciául, oroszul, spanyolul, olaszul, portugálul olva-

sok. Tanultam egy kicsit csehül és horvátul is. Szóval, Kubinyi tanár úr hatására úgy döntöttem: bölcsésznek jelentkezem. Másodévből végül megállapodtam a latin–görög–perzsa szakon. Hetti ötvennégy órára volt, és boldogan seggeltem.

■ – Be is járt az órákra?

– Nem tehettem mást, katalógus volt. Egy idő után elszemetelenedtem, úgyhogy a pedagógia-tanárom megüzente: nem írja alá a félévemet, ha nem teszem tiszteletemet. El is mentem, diadallal fogadott, és megkérdezte: „Szőrényi elvtárs, ma-

Élet filosz

ga hogyan tanítaná Dózsa Györgyöt? Mondom: „Ez a probléma elő sem állhat az életben, mert én latin-görög-perzsa szakos vagyok.” „Téved – mondta –, Dózsa Györgyöt minden diplomásnak ismernie kell, és hozzá kell kapcsolnia alakját a mindennapi élet tanulságaihoz.” „Az más – mondtam –, akkor majd figyelmeztetem a gyerekeket, hogy ne üljenek közel a kályhához, mert meggyullad a kabátjuk.” Erre kidobott. Később mesélték, hogy egyik csoporttársam megkérdezte: „Mondjátok, ez a Szörényi párttag?” „Nem” – felelték. „Kár, mert ezért kirúgnátam.”

■ **Hány perzsa szakos hallgató volt?**

– Tizenketten kezdtünk. Az első félévben öten kihullottak. Bodrogligeti tanár úr nagyon szigorú volt. Például egyik napról a másikra adta föl a perzsa írást. Éjjel nem aludtam, de megtanultam. Az aluszékonyakat kivágta. Kettőn szereztünk diplomát.

■ **Miért vonzotta a perzsa?**

– A nagy gondolatok akkoriban a menzához vezető lépcsőn törtek rám, ahol is alulról étel-, föntről húgyszag áramlott. Maróth Miklósnak, aki arab szakos volt – most a Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai Bölcsészettudományi Karának dékánja –, azt fejtegettem, hogy képzeletbeli állatok lexikonát kéne megszerkeszteni. „Szörényi, te teljesen hülye vagy – mondta –, menj perzsa szakosnak, most keresi Bodrogligeti tanár úr az ilyeneket.” Jelentkeztem. Olvassak el mindent, amit csak magyarul lehet – mondta a tanár úr. Azon a nyáron – 1964-ben – boldog voltam: Sáhnámét olvastam meg Háfjzt. Akkor jártam először Csehszlovákiában, Ógyallán, ahol egy disznóólban laktam.

■ **– És hová lett a disznó?**

– A szocializmusban már nem éltek disznók. Az magántulajdonhoz vezetett volna. Az ölban tehát a Feszty család lakott. A szlovákok kirakták őket a házukból. Egyik rokonuk osztálytársam volt, és meghívott nyaralni. Ott olvastattam a Sáhnámét, miközben hallgattam a Jókaiakkal rokon Fesztyek történeteit a katonának elhurcolt fiúról, akit – mint a legtöbb szlovákiai magyar katonakötelet – szudétánemet területre vittek, tudván, mi vár rá, ha a németek visszajönnek. A fiú több darabban jött haza, nem is volt szabad felnyitni a koporsót. Ehhez képest a Sáhnámében előforduló epikus viadalok kettészelt testekkel – nem tudtak megrendíteni.

■ **– Családja bácskai származású. Mikor költöztek Budapestre?**

– 1941-ben, amikor Bácskát visszacsatolták. Apám egy német rádiógyártó cég magyar leányvállalatánál dolgozott. Részt vett a Bajcsy-Zsilinszky-Kis János-féle fegyveres ellenállás szervezésében. A nyilas házkorrel feljelentette fegyverrejtegetését. Én akkoriban születtem. Apám hamar szabadult, mert a nyilasok alatt zsidókat és kommunistákat bűjtattak, akik később eljártak az érdekében. Negyvenkilencben egyik barátja, akiről nem tudta, hogy rendőrügynök, följelentette azzal, hogy szökést fontol-

gat és devizaügyei vannak. Ekkor az ÁVH elvitte a szüleimet. Anyámat némi pofonok után kiengedték, apámat tárgyalás és ítélet nélkül majd öt évig tartották fogva különböző kényszer munkatelepeken. A sajóbabonyi táborba sikerült is csellel bejutnom – az oroszoknak építettek ott valami rakétasilót. Hatéves voltam. Atnyújtottam az uborkasalátát, amit anyuka küldött. „Uborkasaláta itt?” – kapott röhögőgörcsöt apám, és elcserélte a cigányokkal ürgehúsa.

– Ilyen családi háttérrel nem csoda, hogy egy darabig nem vitte sokra. Az egyetem elvégzése után az Irodalomtudományi Intézet kutatója lett. Tóth Gábor, az Eötvös Kollégium igazgatója megengedte, hogy órákat adjon, amelyekre rendszeresen meghívott ellenzéki írókat beszélgetni. A nyolcvanas évek elején, amikor Grendel Lajos járt ott, a rendőrség is kivonult.

– Ez benne volt a játékban. Néha házkutatást is tartottak a hallgatóimnál. Elviselték.

– Ön legendásan szabadszájú. Gondolt rá valaha, hogy esetleg besúgók is lehetnek a hallgatói között?

– 1979-ben egy este föl hívtam egy Eötvös-kollégista, hogy életbevágóan fontos dolgot akar mondani. Kiderült: előző nap berúgott egy másik kollégistával, aki bevallotta, hogy spicli, és engem is föl szokott jelenteni. Kösz, hogy szóltál – mondtam –, remélem, az illető azóta kijózanodott.

”
*Amikor Rómában
föllépkedtem
a repülőre,
nagy reccsenéssel
kiszakadt a fenekemen
a nadrág.
Egyből tudtam: magyar
felségterületen vagyok.*

■ **– Nem érdekelte?**

– Mit csináljak? Ez volt a munkája.

– A nyolcvanas évek első felében az akkor még egységes ellenzék több neves személyisége a barátja volt. Kültagja lett a régi Mozgó szerkesztőségének, mely fontos gyűjtőpontja volt „népieknek” és „urbánusoknak”. Az egység felbomlása után nagy dilemma lehetett, hogy melyik oldalra álljon.

– Alapító tagja voltam – még Hálózat korában – az SZDSZ-nek és Lakiteleken az MDF-nek is. (Túlkoros lévén, a Fidesznek csak pártoló tagja lehettem.) 1989 őszén Pármába utaztam boldogan, mert a kettészakadás réme épp elillanni látszott. (Augusztusban létrejött valami megállapodásféle az MDF és az SZDSZ között.) Pár hét múlva arra jöttem haza, hogy a „négyigenes” népszavazás során egymás torkának esnek. Akkor minden pártpolitikát felfüggesztettem, és dühödten írni kezdtem.

■ **– Nem sokkal azután elment az MDF-kormány nagykövetének.**

– El én, nem szégyeltem.

■ **– Miért döntött úgy, hogy politikusnak áll, akinek külföldön az állam, azon belül a kormánypártok politikai irányvonalát kell képviselnie?**

– A diplomáciában nincs pártpolitika. Sem Jézsenszky, sem Antall nem kívánta tőlem, hogy párttag legyek. A külügyi bizottsági meghallgatáson egyhangúan javasoltak nagykövetnek.

■ **– Tudta ugye, hogy négy évre befelegett a szabadságnak?**

– Hogyne. Vásárhelyi Miklós meg is kérdezte tőlem a külügyi bizottságban: mit fogok ott csinálni mint filosz. Mire azt mondtam, hogy éjjel kettőkor, ha marad még időm, Ariostót és Tassót olvasok.

■ **– Hogyan készült?**

– Volt egy majd’ féléves „betanulási” időszak. Elsajátítottam a különböző iratok készítésének rejtjelmeitől az uniós problémákon át a nemzetközi jogig sok mindent. Találkoztam a minisztériumok, intézmények, bankok képviselőivel, akik olasz érdekeltségeikről beszéltek. Elmondták, hogyan kell őket képviselni.

■ **– És hogyan?**

– Szerettem volna az olasz tőkével megismertetni a tiszántúli régiót. Ez reményteljesnek látszott, sok az olasz cég Romániában, Ukrajnában. Az EU felé törekvő magyar diplomácia számára kiváló gyakorló pályára volt a Közép-európai Kezdeményezésnek elkeresztelt regionális szövetség, amelynek Olaszország a motorja. Láttam, mennyire veszedelmes a szakadár mozgalom, amely az észak-olasz területeken már-már „belső rendszerváltással” fenyegetett. Gazdasági kapcsolatainkat, melyek a nagyipari lobbyk leépülésével kezdtek akadózni, újra kellett élesíteni. Az első „éles” tárgyalásomon a szicíliai gyümölcsstermesztőket, kistraktorgyárosokat, a palermói és messinai mezőgazdasági kamara képviselőit kellett meggyőződnöm arról, hogy a „központok” lebomlása számukra nem hátrány. Azelőtt tudták, melyik párttitkárt kell megvesztegetni ahhoz, hogy jól menjen az üzlet. Most viszont új utak nyílnak. Az olaszokban erős a rokonszenv a magyarok iránt, részben a Kossuth-Garibaldi-kultusznak köszönhetően. Sikerült tizenhét olasz városban konferenciát és kiállítást rendezni az 1994-es Kossuth-évforduló tiszteletére. A közép-európai térség iránti olasz érdeklődést azonban kissé letörte Jugoszlávia felbomlása. Olykor felelős olasz külpolitikuskokat kellett felvilágosítani arról: kik azok a macedonok és mit akarnak, meg hogy mi a különbség a horvátok és a szerbek között...

■ **– Hogyan értékelte diplomáciai munkáját a Kovács László-féle külügy?**

– Adtak egy jellemzést, amelyből megtudhatom: nem tudok kapcsolatot teremteni, teendőimet elhanyagoltam. Annak viszont örültem, hogy elismerték: olaszul és magyarul is „választékosan” fogalmazok. Összeadtam a pontokat – kétharmadot kaptam. A Népszabadság záróinterjú készített velem, de nem közölték. Később, amikor Horn Gyula Olaszországba készült, hívott a külügy: osszam meg velük „felbecsülhetetlen értékű tapasztalataimat”. Emlékeztettem őket, milyen jellemzést adtak, úgyhogy nem értem, mire van szükségük, teljes tisztelettel – és különben is...

■ **– Nehéz lehetett visszatérni a politikából a tudományba.**

– Hangsúlyozom: én nem politikusnak szegődtem, hanem diplomatának. Amikor Rómában föllépkedtem a repülőre, nagy reccsenéssel kiszakadt a fenekemen a nadrág. Egyből tudtam: magyar felségterületen vagyok. ■